
РАКУРСИ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

УДК: 354

© Василь Карпо,
Олександра Гісса

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВІ РІШЕННЯ

В статті розглядаються основні загрози інформаційному простору України після подій 2014 року. Серед основних загроз інформаційному суверенітету визначено інформаційно-психологічні атаки третіх країн, зокрема, Росії, Румунії та Угорщини. Зазначається, що іноземні інформаційні атаки є однією з передумов анексії українських територій і так званої гібридної війни. Наводяться конкретні пропозиції щодо вироблення стратегій протидії інформаційним загрозам.

8 — **Ключові слова:** державна інформаційна політика, інформаційна атака, інформаційна загроза, Міністерство інформаційної політики України.

В статье рассматриваются основные угрозы информационному пространству Украины после событий 2014 года. Среди основных угроз информационной суверенитета определены информационно-психологические атаки третьих стран, в частности России, Румынии и Венгрии. Отмечается, что иностранные информационные атаки являются одной из предпосылок аннексии украинских территорий и так называемой гибридной войны. Сделаны предложения по разработке стратегий противостояния информационным угрозам.

Ключевые слова: государственная информационная политика, информационная атака, информационная угроза, Министерство информационной политики Украины.

The article examines the main threat to information space of Ukraine after the events of 2014. Among the main threats to the information sovereignty, the information and psychological attacks of third countries, including Russia, Romania and Hungary are specified. It is noted that foreign information attacks are the precondition of Ukrainian territories annexation

and of the so-called hybrid war. The suggestions for development of informational threatovercoming strategies are given.

Keywords: *national information policy, information attack, information threat, Ministry of Information Policy of Ukraine.*

Сучасні особливості світового розвитку унеможливають стабільний розвиток держави без проведення активної інформаційної політики. Із стрімким розвитком інформаційного суспільства питання інформаційної політики держави посідає особливо важливе місце в системі державного управління всіх розвинених держав світу. Не є винятком і Україна, для якої питання інформаційної складової державної політики є надзвичайно актуальним, враховуючи як нестабільне становище на міжнародній арені, так і внутрішньополітичні проблеми. Без гідного інформаційного забезпечення зовнішньополітичних та внутрішніх процесів, побудова самостійної високорозвиненої країни є маловірогідною.

Вивченню проблем інформаційної політики України присвячено чимало праць вітчизняних дослідників. Зокрема, дане питання розглядається в роботах І. Аристової, С. Алексеєва, В. Богуш, Г. Виноградової, Л. Губерського, О. Дубас, В. Кравченко, В. Копилова, О. Литвиненко, Є. Макаренко, Г. Несвіт, О. Олійник, О. Сосніна, О. Стариш, Г. Почепцова, О. Юдіна та інших. Зазначені автори в своїх роботах приділяють увагу не лише теоретичним розробкам в сфері інформаційної політики але і питанням практичного впровадження політики в сфері інформаційної діяльності. Втім, сучасне становище на світовій політичній арені поставило Україну перед новими викликами і загрозами не лише в економічній, політичній, територіальній площині, але і у сфері інформаційної безпеки держави, що вимагає більш ретельного вивчення проблем які існують в інформаційній сфері України та можливих шляхів їх вирішення.

Метою дослідження є окреслення основних викликів державній політиці України в інформаційній сфері в умовах складної ситуації у внутрішньополітичній та зовнішньополітичній сферах, що склалась після Революції гідності 2014 року та визначення можливих шляхів їх вирішення.

На сучасному етапі основною реальною та потенційною загрозою інформаційній безпеці України є інформаційно-психологічний вплив іноземних держав, що здійснюється через проведення орга-

нізованих інформаційних кампаній. З метою забезпечення власних національних інтересів та амбіцій, певні держави проводять активні інформаційні заходи задля отримання підтримки своїх дій серед населення України.

Найяскравішим прикладом подібної інформаційної інтервенції є інформаційна політика Росії, результатом якої стала і пряма агресія проти нашої держави. Так, в 2014 році було анексовано Автономну Республіку Крим, згодом виникла загроза втрати ще двох територіальних одиниць України – Донецької та Луганської областей. Зрозуміло, що без належної інформаційної підтримки Росією своїх дій така ситуація була б неможливою.

10 — Так, у науковій статті “Усі брешуть. Конфлікт в Україні і трансформація російських медіа”, що була опублікована Центром Шоренштейн із питань медіа, політики та суспільної політики (The Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy) при Гарвардському університеті, проаналізовано, які процеси, що відбувалися в російських ЗМІ за останні роки і як сформувались основи нинішньої російської пропаганди.

Наприклад, автор статті, Дж. Доерті, описує яким чином російські ЗМІ висвітлювали анексію Криму, надаючи неправдиву інформацію про утиски російськомовного населення та прихід до влади в Україні “фашистів”. Особлива увага приділяється дослідженню поширення російських інформаційних стратегій за кордоном. “Для формування нового іміджу Росії, Кремль за останнє десятиліття почав перебудовувати міжнародні комунікації та структури пропаганди, які ослабли після розпаду СРСР, – йдеться в статті. – Російські чиновники, включаючи Путіна, наголошували, що Росія має застосувати м’яку силу та медіазасоби як інструменти в міжнародній політиці. І на відміну від більшості західних концепцій м’якої сили, де привабливість країни є ключем до отримання бажаного, Путін описав м’яку силу як форму захисту, інструмент геополітичного контролю, яким користується в першу чергу уряд. На його думку, інші країни експлуатували свої м’які сили для того, щоби втручатися у внутрішні справи Російської Федерації”. Саме з цією метою в Росії було створено англomовний телеканал Russia Today, що транслюється в 100 країнах світу. Через діяльність цього каналу Росії, навіть, вдалось отримати підтримку певної частини населення Заходу [1].

Найяскравішим прикладом російської пропаганди стала трансляція 12 липня 2014 р. на Першому російському телеканалі сюжету про нібито розп'ятого українськими силовиками хлопчика. Пізніше, сам “Перший канал” визнав, що показаний сюжет про розп'ятого хлопчика в Слов'янську, є фейком. У випуску програми “Час” ведуча випуску новин Ірада Зейналова заявила про те, що у журналістів не було і немає доказів розказаної росіянам історії: сюжет пустили в ефір, не перевіряючи правдивість інформації [2]. Втім, до того часу, сюжет вже спричинив ефект бомби, що розірвалася і активно поширювався в російських ЗМІ, деморалізуючи не лише українську владу, а й деяку частину населення України.

Аналізуючи події, що відбуваються у стосунках між Україною і Росією, експерти групи “Інформаційний спротив” зазначають, що особливо потужна інформаційна атака Кремля почалася після введення російських військ на територію України. В російських ЗМІ відбулася колосальна підтримка російської агресії на всіх політичних рівнях РФ, а також через дипломатів.

Окрім того, групою було виокремлено напрями, на яких ця атака зосередилася:

– Нав'язування точок зору про неспроможність української влади керувати державою та приймати раціональні рішення.

– Формування уявлень про те, що зараз для української еліти більш важливими є вибори до парламенту, ніж події на сході України.

– Формування негативних суджень про воєнно-політичне керівництво України, зокрема стосовно того, що хаотичні бойові дії приводять до невиправданих жертв серед сил АТО.

– Поширення поглядів про те, що українська армія на сході України деморалізована та неспроможна вести бойові дії, а також що особовий склад не довіряє керівництву.

– Нав'язування думки про те, що Україна не зможе прожити зиму без російського газу та що сторонам необхідно повернутися до перегляду газових контрактів.

– Підтримання теми малазійського Боінга з обвинуваченням української сторони у замовчуванні фактів, обстрілах українцями території падіння лайнера, а також нав'язування думки, що через Україну неможливо буде встановити справжніх винуватців [3].

Найголовнішим при проведенні інформаційної політики Росії при цьому є той факт, що її основною цільовою аудиторією є не лише громадяни Росії, громадяни Європи, але і громадяни України. Про дієвість такої політики свідчать чисельні опитування. Наприклад, ідея вступу України до Митного Союзу з Росією, Білоруссю і Казахстаном досі користується певною підтримкою серед жителів України: якби референдум з питання, чи вступати Україні до Митного Союзу проводився у вересні 2016 року, за вступ України до Митного Союзу проголосували б 18% жителів України, при тому що в опитуванні не брали участь жителі традиційно проросійських окупованих територій [4].

12

В той же час, деякі інші європейські країни також почали користатись ситуацією для відстоювання своїх інтересів. Так, прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан у своєму виступі в угорському парламенті заявив, що угорці, які проживають на території України, повинні отримати автономію і подвійне громадянство. На думку Обрана, питання про становище угорців в Україні особливо гостре для Будапешту. Становище двохсот тисяч угорців за національністю, які живуть в Україні, надає цьому питанню особливої гостроти. “Угорська громада там повинна отримати подвійне громадянство, всі права національної спільноти, а також вона має отримати можливість самоврядування. Це наші чіткі очікування від нової України, яка зараз постає”, – заявив він. Значно більш гострі заяви прозвучали на сесії ПАРЕ, де угорський делегат виступив одним фронтом із представниками російської делегації. Угорець тоді заявив, що Україна – штучна держава, до складу якої, зокрема, входить Закарпаття, яке багато років належало Угорщині[5]. Подібні заяви раніше робили і деякі представники Румунії щодо Чернівецької області. При цьому, Румунія активно надає своє громадянство мешканцям Чернівецької області згідно з законом “Про румунське громадянство”. Відновити громадянство можуть люди, котрі народилися до 1940 року на території Румунії (тоді до її складу входили Молдова, південь Одеської та Чернівецької області). Таких осіб закон кваліфікує як тих, хто має громадянство за правом народження, котрі втратили його або їх позбавили без особистої на те згоди. Право на громадянство також мають їхні діти та онуки. При міністерстві юстиції Румунії є спеціальне Національне бюро з питань громадянства, яке і курує всі напрямки, пов’язані із відновленням

та отриманням румунського громадянства. За різними даними, таких осіб вже більше 50000[6]. Таким чином, виникає загроза, що деякі країни ЄС, за прикладом Росії, прагнуть повернути собі втрачені за різними політичними обставинами території. Звісно, це лише припущення, але без дієвої державної політики, в першу чергу інформаційної, випадки втрати територій Україною, на жаль, можуть отримати продовження.

Перераховані події показали, що Україна виявилась абсолютно неготовою протистояти ані військовій, ані інформаційній інтервенції іноземних держав і, тим більше, проводити власні успішні інформаційні атаки, навіть в цілях самооборони, що, звісно ж, виявило потребу повного переформатування державної політики в інформаційній сфері.

З метою покращення ситуації в сфері здійснення інформаційної політики Національний інститут стратегічних досліджень запропонував зробити низку кроків, зокрема Держкомтелерадіо України, як головному органу у системі центральних органів виконавчої влади з формування та реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, в інформаційній та видавничій сферах пропонується доручити наступне:

- забезпечити контроль за об'єктивним та своєчасним висвітленням подій, що відбуваються в нашій державі всіма підприємствами, установами та організаціями, що належать до сфери його управління (зокрема через наявні іномовні канали – “Всесвітню службу “Українське телебачення і радіомовлення”, “Перший Ukraine” та інформаційне агентство – “Укрінформ”);

- започаткувати спільну роботу з “Freedom House”, “Репортерами без кордонів” та іншими правозахисними організаціями щодо виявлення випадків порушення прав журналістів та широкого інформування про такі випадки українську та світову спільноту, зокрема через світові ЗМІ та дипломатичні канали;

- розробити та укласти угоди про співпрацю між Першим національним каналом України (спутниковим телеканалом “Перший Ukraine”) та провідними світовими телеканалами задля взаємного обміну інформацією;

- розпочати переговорний процес щодо кооперації в сфері обміну інформацією та співпрацю між іномовними службами України та зацікавленими державами, зокрема щодо можливос-

ті створення спільної іномовної міждержавної медіа-корпорації у складі телерадіокомпанії (за зразком “Euronews” чи МТРК “Мир”) та транснаціональної агенції новин (на кшталт пан-африканського інформаційного агентства ПАНА), орієнтованої на об’єктивне інформування світової спільноти про ситуацію на пострадянському просторі;

– створити майданчик (оперативний центр) по наданню об’єктивної інформації та спростування дезінформації про ситуацію в Україні. Долучити до такої роботи громадські ініціативи, які займаються спростуванням розповсюдженого російською стороною “фейку” (зокрема “StopFake”, “Всеукраїнський інформаційно-експертний центр для надання реальної інформації про події в Україні” та інші), а також всі провідні телерадіоканали, друковані ЗМІ, інформаційні агентства; таку інформацію надавати МЗС України, з метою подальшого її поширення через наявні канали, зокрема об’єднання українців за кордоном.

14

НІСД також запропонувало доручити МЗС України звернутися до своїх закордонних колег з проханням сприяти об’єктивному висвітленню подій в Україні, зокрема шляхом надсилання у нашу державу власних кореспондентів, а Держкомтелерадіо України розробити, з урахуванням досвіду провідних країн, концепцію реформування наявного державного іномовного ресурсу в дієвий інструмент провадження національної інформаційної політики за кордоном. В такій концепції вбачається за доцільне передбачити: збереження іномовних ЗМІ у підпорядкуванні державі, в процесі запланованого реформування державних теле- та радіоорганізацій; можливість об’єднання наявних державних іномовних служб у медіа-холдинги (на кшталт “BBC World Service” чи “Россия сегодня”), що включатиме канали телебачення, радіомовлення та Інтернет-мовлення, задля централізованого формування та розповсюдження об’єктивної інформації про Україну; забезпечення необхідним фінансуванням – для створення якісних конкурентоздатних програм, формування та функціонування необхідної кількості мовних редакцій, збільшення часу трансляції програм, з метою розширення зарубіжної аудиторії та підвищення її рівня довіри [7].

На даному етапі основним кроком державної політики з протидії інформаційно-психологічних атак іноземних держав стало створення 2 грудня 2014 року Міністерства інформаційної політи-

ки (МІП). Ключовими завданнями МІП, затвердженими в Програмі дій Уряду, а також викладених у Коаліційній угоді, підписаній п'ятьма парламентськими фракціями Верховної Ради України було визначено:

- розробка стратегії інформаційної політики України та концепції інформаційної безпеки держави;
- координація органів влади в питаннях комунікації та поширення інформації;
- протидія інформаційній агресії з боку Росії.

Положення про Міністерство інформаційної політики серед основних завдань установи також визначає:

- формування державної політики щодо діяльності засобів масової комунікації;
- реалізація державної політики у сферах поширення інформації, просвітницької діяльності і використання національних інформаційних ресурсів;
- створення умов для розвитку інформаційного суспільства, а також здійснення державного контролю за діяльністю засобів масової комунікації незалежно від їх підпорядкування і форми власності.

Зокрема, зазначається, що Міністерство інформаційної політики одержало повноваження на:

- розробку та затвердження державних стандартів телевізійного виробництва, реклами, стандартів з професій в сфері медіа та інформації;
- координацію заходів по запобіганню нанесення громадянам України шкоди через неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується, застосування маніпулятивних інформаційних технологій, що впливають на свідомість громадян;
- призначення на посади директорів, заступників директорів, головних редакторів державних засобів масової комунікації;
- розробку програми позиціонування України в світі та стратегії захисту інформаційного простору України від зовнішнього інформаційного впливу тощо [8].

У звіті про діяльність міністерства головними досягненнями відомства названі, зокрема, запуск каналу іномовлення Ukraine Tomorrow через супутник та в Інтернет мережі, відновлення мовлення українських телеканалів і радіостанцій у низці підконтр-

ольних уряду районів Донбасу. Серед досягнень, за даними самого МІП, також реалізація програми з акредитації при військових підрозділах низки українських та іноземних журналістів, які висвітлюють перебіг бойових дій на сході України.

Окрім того, одним із перших кроків Міністерства стало створення “інформаційних військ України” – мережі “інтернет-активістів”, які за вказівкою аналітиків міністерства отримували би “інформаційні завдання” і розповсюджували інформацію у мережі. Загалом, даний проект був спрямований на протистояння російській пропаганді у соціальних мережах. У 2016 році проект має 10 тис. підписників з різних країн світу, а щомісячне охоплення аудиторії становить близько 10 млн. користувачів мережі Інтернет.

Одним із результатів діяльності стала розробка в 2015 році проекту Концепції інформаційної безпеки України, згідно з якою діяльність державних органів у сфері забезпечення інформаційної безпеки повинна зосереджуватись на двох основних напрямках:

- 16 —
- забезпечення сталого розвитку інформаційного простору України з метою досягнення ним такого рівня, який завдяки своїм властивостям міг би протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам;
 - забезпечення створення і функціонування системи захисту процесу розвитку інформаційного простору від загроз.

Втім, Концепція і досі не затверджена на державному рівні. Підкреслимо і те, що у сучасній непростій політичній ситуації, МІП зазнає постійної критики не лише збоку українських експертів, але і збоку міжнародної спільноти. Опозиціонери Міністерства невдоволені і недостатньою активністю установи, і непрофесійністю працівників, і зазіханнями на свободу слова. Так, наприклад, створення міністерства засудила міжнародна правозахисна організація “Репортери без кордонів”. Крістоф Делуар, генеральний секретар “Репортерів без кордонів”, зауважив: “У демократичному суспільстві, регулювання засобів масової інформації є обов’язком самих ЗМІ, або, можливо, незалежного органу, але у жодному разі це не є функцією виконавчої влади. Створення Міністерства інформації є гіршою відповіддю української влади на серйозні проблеми”[9].

Однак, незважаючи на критику, на сучасному етапі МІП є одним із основних інструментів боротьби з інформаційною агресією третіх країн. А враховуючи складну геополітичну ситуацію, проблема

захисту інформаційного простору України і надалі потребуватиме проведення дієвої інформаційної політики держави. Тому, першочерговим кроком інформаційної політики України має стати вдосконалення і затвердження вже розробленого проекту Концепції інформаційної безпеки, розробка дієвих механізмів протистояння інформаційним атакам третіх країн та забезпечення цілісності інформаційного простору держави.

Джерела та література:

1. Dougherty J. Everyone Lies: The Ukraine Conflict and Russia's Media Transformation [Електронний ресурс] The Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy. – Режим доступу: <http://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2014/07/d88-dougherty.pdf>

2. Bonch-Osmolovskaya T. Combating the Russian State Propaganda Machine: Strategies of Information Resistance // Journal Of Soviet And Post-Soviet Politics And Society. – Vol. 1, No. 1. – 2015. – P.183.

3. Кремль розпочав нову інформаційну операцію проти України [Електронний ресурс] Офіційний сайт видання Українська правда. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/kreml_rozpochav_novu_informatsiynu_operatsiyu_proti_ukraini_ekspert/

4. Геополітичні орієнтації жителів України: Європейський союз, Митний союз, НАТО (вересень 2016)[Електронний ресурс] Офіційний сайт Київського міжнародного інституту соціології. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=650&page=1>

5. Угорщина вимагає для угорців на Закарпатті автономії і подвійного громадянства [Електронний ресурс] Офіційний сайт видання Українська правда. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/05/13/7025158/?attempt=1>

6. Українці масово отримують румунські паспорти [Електронний ресурс] Офіційний сайт BBC. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine/2010/06/100630_romania_passport_ak.shtml

7. “Щодо окремих напрямів вдосконалення державної інформаційної політики України”. Аналітична записка [Електронний ресурс] Офіційний сайт НІСД. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1489/>

8. Постанова КМУ про Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України [Електронний ресурс] Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-п>

9. “Репортери без кордонів” засуджують створення Міністерства інформації в Україні [Електронний ресурс] Офіційний сайт Інституту масової інформації. – Режим доступу: <http://imi.org.ua/news/46755-reporteri-bez-kordoniv-zasudjujut-stvorennya-ministerstva-informatsiji-v-ukrajini.html>

Стаття надійшла до редакції 7.09.2015